

ІДЕАЛЬНИЙ ВОЇН

ЗНАЙОМІ НЕЗНАЙОМЦІ

Чому саме їжак?

Більшість людей на запитання „Що ви знаєте про їжак?” зазвичай відповідають, що їжак має голки, носить на них яблука та грибочки, вбиває і з'їдає змії та є нечутливим до їхньої отрути. Не дуже багато інформації, чи не так? Та й чи все це – правда?

Через брак знань про спосіб життя цієї тваринки з'явилося безліч легенд і вигадок. Вони у незміненому вигляді кружляють від середньовіччя до сьогодні і здебільшого не відповідають дійсності. Про їжаків варто знати більше, оскільки він займає особливе і важливе місце у світі ссавців та у фауні нашого краю.

Їжак належить до ряду ссавців, яких називають Комахоїдними (*Insectivora*) у зв'язку з типом їхнього живлення. Цей вид з'явився приблизно 50 млн. років тому і є одним з найстаріших серед ссавців.

Де і як живуть їжаки?

Їжаки заселяють майже всю Європу. Улюбленими місцями проживання цих тварин є листяні ліси з густим підліском і зарості чагарників. Часто трапляються на городах, у парках, в живоплотах (звідси походить англійська назва виду „*hedgehog*”, що в дослівному перекладі означає „веприк живоплотовий”).

У Європі поширені два види їжаків: звичайний і білочеревий. Вони відрізняються забарвленням грудей і голови. У білочеревого їжаків на грудях є біла пляма, а їжак звичайний її не має.

Така мінливість вигляду знайшла відображення у відомому впродовж віків повір'ї про існування їжаків „з собачим носом” і їжаків „із свинячим рильцем”. Ці видозміни відомі у „народній зоології” майже всіх європейських країн. У деяких країнах такий поділ мав важливе практичне значення, оскільки їжаків там... вживають у їжу. Причому побутує думка, що їсти можна лише їжаків „із свинячим рильцем”. Але з наукової точки зору такий поділ їжаків є неправильним і пояснюється тим, що для їжаків характерна часта зміна „виразу обличчя” залежно від виду діяльності. Носик їжаків дуже рухливий і може набувати то форми собачої мордочки, то свинячого рильця.

Тривалий час науковці вважали, що в Україні живе їжак звичайний (*Erinaceus europaeus* Linnaeus, 1758). Проте 1995 року українські зоологи встановили, що наші їжаки належать до виду їжак білочеревий (*Erinaceus concolor* Martin, 1838).

Їжаки і вода

Науковці стверджують, що їжаки уникають вологих територій. Проте цікавим є спостереження одного з німецьких дослідників, який під час танення снігів виявив, що вода затопила кілька нір, у яких їжаки спали зимовим сном. Виявилось, що вони пробули 12–24 годин під водою, без шкоди для здоров'я. Це вказує на значну стійкість їжаків до вологи та їхню здатність обходитися певний час без атмосферного кисню.

Але вода не їхня стихія. Лише зрідка, в мисливському запалі, їжаки добровільно заходять у воду в погоні за здобиччю. Плавають досить добре і швидко, але лише у випадку крайньої необхідності. Посправжньому добре почуваються все-таки на березі.

Під час дощу їжаки ненадовго залишають свої сховки, знаходять корм і швидко повертаються до гнізда.

Їжак багато п'є: знаходить краплини роси або розлитої води, вміло хлеще воду з посуду.

Живлення їжака

Основу раціону їжака складають комахи, слизні, черви. Зрідка його живою є деякі хребетні тварини (жаби, ропухи, ящірки, змії, дрібні птахи, гризуни) та рослини.

Найцікавіший складник їжакового раціону – ропухи. Їжак єдиний зі ссавців їсть цих тварин. Більшість хижаків уникає ропух через пекучу рідину, яку виділяє їхня шкіра.

Цікаво, що їжак їсть отруйних і небезпечних для інших ссавців комах. Охоче поїдає знайдену на берегах водойм рибу, незалежно від її свіжості. Їжаки не вибагливі і щодо м'ясного корму й іноді поїдають падлину.

Явище поїдання їжаками змії стало легендою. З давніх-давен їжака вважають неблаганним ворогом змії. Здавна відомо також про надзвичайну стійкість їжака до усілякої отрути. Насправді їжак не є повністю нечутливий до отрути змії, хоча стійкість його до неї у 40 разів вища, ніж, наприклад,

Жива природа

у морської свинки, яка має приблизно таку ж масу тіла. Укус в мордочку, ногу або животик може стати смертельним для їжака. Тому в боротьбі зі змією він старанно обороняється від укусів, використовуючи для цього свою чудову гостру броню. Їжаки володіють зброєю, завдяки якій могли б бути справжніми винищувачами змії, але їм рідко трапляється цей противник.

Їжак охоче поїдає пташенят диких птахів (дуже рідко – курчат). Інколи їсть дрібні пташині яйця, котрі мають тонку шкаралупу. Щодо курячих яєць, то їжакам важче з ними впоратися.

Їжаки вміють ловити мишей, тому люди годують їх і навіть вважають конкурентами kota. Однак більшість спеціалістів висловлюють сумнів, що в природі на відкритому просторі неповороткий їжак може зловити здорову дорослу мишу. Навіть якщо за дуже сприятливих умов йому це вдається, то це скоріше випадковість. Проте їжак легко добуває з гнізд мишей-малят або ловить старих мишей, які не можуть втекти.

Існує міф, що їжаки охоче харчуються ягодами, овочами і фруктами, насінням рослин. Насправді рослинна їжа стає кормом для їжака лише в період голоду, за повної відсутності тваринної.

Найпопулярніша легенда

Майже в усій Європі є оповідання, які приписують їжакам здатність переносити на голках плоди для запасів на зиму або годування малят. Через привабливість цих байок сьогодні у дитячій літературі їжака часто зображують з яблуками на спині.

Першим написав про транспортування плодів на голках римський природознавець Пліній, який жив у I столітті нашої ери. Природознавці Середньовіччя доповнювали легенду „сенсаційними” вигадками про те, як їжак видряпується на дерево, зриває фрукти, скаче на землю і вже там їх наколює на голки.

Такі байки повторювали в творах деякі відомі природознавці XVII–XVIII століть. Навіть сьогодні їх можна знайти в популярній мисливській чи дитячій літературі.

Але це лише легенди. По-перше, їжаки не можуть лежати на спині, настовбурчивши голки, і нанизувати на них щось. По-друге, їжаки ніколи не роблять запасів їжі. Тим паче на зиму, коли вони сплять. Єдиний запас, який створюють їжаки – шар жиру під колючками. По-третє, їжаки ніколи не носять корм до гнізда для малечі.

І листя для побудови гнізда їжак теж не носить! У природі справді можна побачити їжака, обліпленого сухим листям, травою чи соломкою. Очевидно,

що ці складники його природного оточення легко чіпляються до його голочок. А матеріал для побудови гнізд їжак завжди носить в мордочці.

Знаряддя для полювання

Під час полювання їжак неспішно обходить свою територію, обнюхуючи все довкола. Ніс в цей час у нього дуже вологий, що значно покращує нюхову чутливість. Це дуже важливо, оскільки саме нюх у їжака є визначальний під час пошуку здобичі. Другим знаряддям, яке полегшує здобування корму, є слух. Їжак вразливий до різких шумів і моментально реагує на них, займаючи оборонну позицію. Найменше значення під час полювання має зір. Він досить слабкий, і це не дивно: їжак веде нічний спосіб життя. Не варто забувати і про „гостру зброю”. Голки слугують їжаку не лише для захисту, а й для нападу. Їх у їжака приблизно 16 тисяч! Отже, гострі голки, чудовий слух і нюх – і перед вами ідеальний воїн.

Скільки живуть їжаки?

За зовнішнім виглядом дуже важко визначити вік їжака. Через це існують легенди про надзвичайно велику тривалість його життя. Насправді їжаки живуть максимум 8–10 років. Найнебезпечнішим для них є перший рік життя, у який гине половина їжаків. І лише 1 % тварин доживає до 5-річного віку. Багато небезпек підстерігають і дорослого їжака. Тривалість його життя зазвичай 2–4 роки. Лише троє або четверо з кожної тисячі їжаків доживають до 8-річного віку. У половині цих смертей винна людина. Важко сказати, скільки тисяч їжаків гине щорічно під колесами автомобілів. Засліплений автомобільними фарами їжак поводить себе так, як завжди у випадку небезпеки: завмирає і звертається в клубок. Лише хороша реакція водія може його врятувати. Підраховано, що 2 з 10 їжаків гинуть під колесами автомобілів. Ще 25 % гине через використання отрутохімікатів у сільському господарстві.

Природних ворогів у дорослого їжака мало. Їжаки виграють більшість битв зі своїми ворогами завдяки шубці з голками, і мало хто з хижаків наважується на них напасти. Серед них справді небезпечними є борсук, тхір та пугач. Проте втрати в популяціях їжаків внаслідок діяльності цих хижаків є незначними.

На завершення хочемо ще раз озвучити легенди про їжаків та підкреслити, як є насправді. Сподіваємось, ви розкажете про це своїм друзям, і ця чудова тваринка більше не буде оточена неправдоподібними вигадками.

ПРАВДА

Завдяки своїй рухливості носик їжака може змінювати вигляд, набуваючи форми то собачої мордочки, то свинячого рильця.

Наші їжаки належать до виду їжак білочеревий (*Erinaceus concolor* Martin, 1838).

Основу раціону їжака складають комахи, слизні, черви. Зрідка його кормом стають деякі хребетні тварини (жаби, ропухи, ящірки, змії, дрібні птахи, гризуни). Рослинна їжа стає кормом для їжака лише в період голоду, за повної відсутності тваринної.

Їжаки ніколи не роблять запасів їжі. Взимку вони сплять. Вони не носять корм до гнізда для малечі.

Максимальна тривалість життя їжака – 10 років.

Укус змії в мордочку, ногу або животик може стати смертельним для їжака.

ВИГАДКА

Серед їжаків є дві видозміни: їжак „з собачим носом” і їжак „зі свинячим рильцем”.

В Україні живе їжак звичайний (*Erinaceus europaeus* Linnaeus, 1758).

Їжаки охоче харчуються ягодами, овочами і фруктами, насінням рослин.

Їжаки переносять на голках плоди і грибочки для запасів на зиму або годування малят.

Їжак живе дуже довго.

Їжак не боїться зміїної отрути.